

VÉGEL LÁSZLÓ

Mi a magyar – újvidéki paradigma

■ 1956-ban érkeztem Újvidékre. Szenttamáson akkor már kezdett fellendülni az élet, szüleim megkockáztathatták, hogy gimnáziumba írassanak.

Az utcámban már voltak módosabb magyarok, akik semmi áron nem akarták gyerekeiket iskoláztatni. Azt állították, hogy a magyarok legjobban teszik, ha falun maradnak, vagyis nem lépnek ki a közösségből. A védekezésre kényszerülő magyar konzervativizmus hangját ismertem fel: a magyar maradjon paraszt. Nem róható ez a tanítás a szerbek rovására, habár többnyire ők is pártfogolták ezt, hanem a hagyományos nemzeti öncélúság idiómájára: el kell zárkózni mindentől, ami idegen.

Jugoszlávia időközben hirtelen fejlődésnek indult, megnyíltak a kapuk a Nyugat felé, s beindult a felülről irányított, sokszor erőszakos modernizáció, amire a kisebbségben élő, hagyományos értékrendhez ragaszkodó magyarok nem készültek fel kellőképpen.

A hagyományos kisebbségi életeszemény újra csak hatástalannak bizonyult. A fiatalok tömegesen távoztak a hagyományos közösségekből, ám az említett ideológia hatása alatt felkészületlenül léptek a modernizáció útjára. A kisebbségi irodalom és sajtódokumentáció tele van azzal a panasszal, hogy a fiatalok távoznak a falvakból, s még azokkal a lehetőségekkel sem élnek, amelyek megadattak. Inkább kockáztatnak és távoznak. A magyarságtudat és a modernizáció újra ellentétbe került. A múlt és a jövő malmai között vergődő fiatalok nemzedékei nem tudták meghatározni jelenlegi helyüket. Ebben a vákuumban erősödött fel a kisebbségi asszimiláció.

Újvidék pedig mindvégig különös hely volt, sok tekintetben eltérő fejlődésrajzot mutatott, mint a Délvidék más városai.

A 18. században szabad királyi városi rangot kiérdemlő település a 19. század végén az akkori Magyarország területén Budapest után a leggyorsabban fejlődő város volt, ahol egymással versengtek a német, a magyar, a szerb és a zsidó kereskedők. A versenyhelyzet ösztönözően hatott a magyar vállalkozók, kereskedők, iparosok számára is.

Valójában ebben a multietnikus versenyben csírázott ki a modern magyar polgári réteg, amelynek képviselői mindhiába kérvényezték Budapesten a magyar oktatási minisztériumnál a magyar gimnázium megnyitását, elutasító választ kaptak.

Amikor Újvidékre érkeztem, még létezett ennek a magyar polgári rétegnek a maradványa.

Ez a réteg végül megérte azt, hogy a több mint ötven évvel ezelőtti kérelmét a titóista rendszer valósítsa meg. A szocialista Jugoszláviában magyar gimnázium nyílt Újvidéken.

Ezzel párhuzamosan Újvidék újabb roppant fejlődésnek indult, amely egészen a nyolcvanas évek végéig tartott.

De a város megalakulása óta kiesett a magyar látókörből, holott akkoriban legalább harminc százalékot tett ki a magyarok részaránya. Időnként magasabbat is.

Újvidék ma is, a magyarok lélekszámát tekintve, a második helyet foglalja el a Délvidéken. Magyar gimnázium még működik, viszont a magyar látóhatárba nem kerülhet be, éppen sajátos polgári hagyományai miatt. A magyar önképben ugyanis a kisebbség mindig valami egzotikumot képvisel, tehát nem a kisebbségi polgárosodásra terelődik a hangsúly, hanem a tömegre, a nagy kollektív mártírológiai történetekre, valami ősi, soha sem létező közösség emlékére.

Azokat a létesítményeket, intézményeket, amelyeket a szocializmusban hoztak létre, éppen napjainkban számolják fel. Azok a létesítmények, amelyeket a két hábo-

rú közötti kisebbségben élő magyar polgárság teremtett meg, romokban hevernek. Nem a szerb hatalom számolja fel őket, hanem a magyar politikai akarat, amely egy újabb nagy exodust készít elő.

A csatorna menti, ipari városkákban, Óverbáson, Kulán, Óbecsén hasonló jelenségnek vagyunk szenttanúi.

Az újvidéki magyar értelmiség jelentős része Budapestre települt. Időnként hazalátogat, nosztalgiázik, emlékeit rokonszenvesen ápolja, de a közéletben már nem vesz részt. A kisebbik rész szellemileg költözik át az anyaországba, hiszen kiszorult a közéletből. A magyar látóhatárból eltűnik az a pont, ahol egy térségben a magyar világ szellemileg reprezentálni tudja magát a szerb kultúra felé, s ennek a szellemi tőkének a birtokában kötődik az anyaországhoz. Vereséget szenvedett az a polgári hagyomány, amely a 18. században éppen a versenyhelyzetnek köszönhetően született meg.

Az antimodernizációs, polgárellenes irányvonal újra győzött a délvidéki magyar kisebbségben. Széchenyit ünnepeljük, de gondolatait idegennek tartjuk. Csatlakozunk Európához, de félünk az idegentől. Hősök vagyunk, de a vereségeket ünnepeljük. Nemzeti szolidaritásról beszélünk, de egymást ellenségnek kiáltjuk ki. Ennek következményei máris kitapinthatóak.

A jelenség túlmutat a napi politikán.

A kisebbségi finitista mártírológia, a nemzeti öncélúság hangjai napról-napra erősödnek.

A magyar perem újra a maradiságot jelképező gyűrűként veszi körül Magyarországot. Sokan ezt nevezik a nemzeti érzés hiteles bástyájának. Amit őrizni kell, mint egy unikátumot. Hiteles konzervatív gyűrű ez, amelyből az őslakosok – ha csak tehetik – menekülnek.

